

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Харківський національний університет внутрішніх справ
Сумська філія
Кафедра гуманітарних дисциплін

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ
навчальної дисципліни «ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА»
обов'язкових компонент освітньої програми
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

081 Право (право)

за темою – «Професійна етика на міжнародному рівні»

Суми 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 року № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою Сумської філії
ХНУВС
Протокол від 29.08.2023 року № 8

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 року № 7

Розглянуто на засіданні кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії
ХНУВС Протокол від 29.08.2023 року № 2

Розробник:

Доцент кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії Харківського
національного університету внутрішніх справ, кандидат педагогічних наук,
доцент **Тетяна БІЛОУС**

Рецензенти:

Професор кафедри психології та педагогіки Харківського національного
університету внутрішніх справ, доктор психологічних наук, доцент **Наталія**
МІЛОРАДОВА

Старший викладач кафедри психології, політології та соціокультурних
технологій Сумського державного університету, кандидат психологічних
наук, доцент **Наталія ТЕСЛИК**

Тема №4. Професійна етика на міжнародному рівні

План лекції

1. Національне законодавство, що регулює морально-етичні засади поведінки юриста. Закони України «Про статус суддів», «Про поліцію», «Про адвокатуру» та ін.
2. Регулювання етики юриста нормативними актами професійних організацій та об'єднань.
3. Міжнародно-правові документи, що регламентують моральні принципи юридичної діяльності.
4. Законодавство окремих країн щодо етичних норм юридичної професії.

Література:

Основна

1. Кацавець Р. С. Професійна етика юриста: навч. посіб. 2-е вид., доповнене. Київ: Алерта, 2022. 246 с. URL: <https://alerta.kiev.ua/pravo/829-kacavec-r-s-profesijna-etika-yurista.html>
2. Лозовой В.О., Петришин О.В. Професійна етика юриста. Харків: Право, 2004. 176 с. URL: <https://www.google.com/url?sa=i&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=0CDUQw7AJahcKEwiQhISPy4yBAxUAAAAAHQAAAAAQAw&url=https%3A%2F%2Ftomorrowlawyer.org%2Fwp-content%2Fuploads%2F2017%2F05%2FLozovoi.pdf&psig=AOvVaw3VLF9XMlaLlg0vP5SzMenJ&ust=1693766772434379&opi=89978449>
3. Марценюк Т. Гендерна рівність і недискримінація: посібник для експертів і експерток аналітичних центрів. Київ, 2014. 65 с. URL: <http://povaha.org.ua/wp-content/uploads/2015/01/dp-2014-17.pdf>
4. Малахов В.А. Етика спілкування: навч посіб. для студ. вищих навч. закл. Київ: Либідь, 2006. 386 с. URL: <http://lib.istu.edu.ua/index.php?p=23&id=1192&par=546&page=1>
5. Мовчан В.С. Етика: навч. посіб. 3-тє вид., випр. і доп. Київ: Знання, 2007. 412 с URL: <https://studfile.net/preview/5433497/>
6. Тофтул М.Г. Етика: Підручник. Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І.Франка, 2011. 448 с. URL: <http://pe.ptngu.com/04.html>
7. Василевська Т.Е. Етика в публічній службі: підручник. Київ : НАДУ, 2018. 256 с. URL: <https://www.google.com/url?sa=i&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=0CAIQw7AJahcKEwiggeqKyJWAAxUAAAHQAAAAAQAw&url=https%3A%2F%2Fktpu.kpi.ua%2Fwp-content%2Fuploads%2F2014%2F02%2FEtika-derzhavnogo-sluzhbovtsya.pdf&psig=AOvVaw1XfoIzfNkAg9wLM35rXRPI&ust=1689677143493521&opi=89978449>

Додаткова

1. Білоус Т. Л. Професійний саморозвиток і самовиховання майбутніх фахівців як складові сучасного освітнього процесу в умовах воєнного

- стану. *Інноваційна педагогіка*. Одеса: видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 61. Т. 1. С. 93-97. URL: <http://www.innovpedagogy.od.ua/vip61>
2. Білоус Т. Л. Манько В.О. «Соціально-психологічні передумови корупції працівників правоохоронних органів». Протидія корупції: правове регулювання і практичний досвід: тези доп. Міжнар. Наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 28 жовт.22р.). /МВС України, Харків. нац. ун-т внут. справ, наук. Парк «Наука та безпека». Харків: ХНУВС, 2022. С. 127-129. URL: <https://univd.edu.ua/uk/dir/401/arkhiv-konferentsiy-seminariv-ta-kruglykh-stoliv>
 3. Білоус Т. Л., Лахтарина Т. М. «Дослідження професійної деформації працівників правоохоронної органів». Питання сучасної науки і права: матеріали XIII Всеукраїнській науково-практичній конференції здобувачів вищої освіти (21 квітня 2023р., м. Суми)/Сумська філія ХНУВС. Суми: СФ ХНУВС, 2023. С. 209-212. URL: <https://sumy.univd.edu.ua/uk/dir/66/materialy-naukovo-praktychnykh-konferentsiy>
 4. Білоус Т.Л., Мартиненко А.В. Характеристика правових почуттів особистості перед законом. Сучасні тенденції та фактори розвитку педагогічних та психологічних наук : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 4–5 лютого 2022 року). Київ : ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2022. С. 156-159.
URL: https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=fp2rLRMAAAAJ&citation_for_view=fp2rLRMAAAAJ:ZeXyd9-uunAC

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб від 23.07.1996р. документ 995_788. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_788#Text
2. Декларація принципів толерантності: затв. резолюцією 5.61 Генеральної конференції ЮНЕСКО від 16.11.1995 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_503.
3. Європейський кодекс поліцейської етики: ухвал. рекомендацією Rec (2001) 10 Комітету Міністрів Ради Європи від 19.09.2001 р. URL: <http://pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/rec1.pdf>.
4. Загальна декларація прав людини: затв. резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
5. Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку: затв. резолюцією 34/169 Генеральної Асамблеї ООН від 17.12.1979 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_282.
6. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: ратиф. Законом України від 18.10.2006 р. № 251-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/251-16>.
7. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

8. Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб: затв. резолюцією 51/59 Генеральної Асамблеї ООН від 12.12.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_788.

Текст лекції

1. Національне законодавство, що регулює морально-етичні засади поведінки юриста. Закони України «Про статус суддів», «Про поліцію», «Про адвокатуру» та ін.

Виконання правил етики й моральності відіграє важливу роль у житті кожної людини, особливо у професійній діяльності юристів.

Міжнародні стандарти – міжнародно-правові норми і принципи, що закріплюють стандартизовані правила поведінки суб'єктів міжнародного права у тих чи інших сферах міждержавного співробітництва, встановлюють певні мінімальні вимоги, дотримуватися яких повинні всі держави.

Такі стандарти відіграють важливу роль у вдосконаленні правових основ організації та діяльності правоохоронних органів на національному рівні, слугуючи своєрідним орієнтиром для вітчизняного законодавства.

У міжнародно-правових документах стандарти поліцейської діяльності визначаються як бажані зразки поведінки поліції, її взаємовідносин із населенням. Найчастіше такі стандарти, що містяться в різних деклараціях, рекомендаціях, керівних принципах, є лише формальними і не мають обов'язкової сили для держав, оскільки в багатьох випадках впливають на міжнародну і національну поліцейську діяльність, підсилюючи договірні положення, або окреслюючи конкретні шляхи імплементації в національне законодавство концептуальних положень, що стосуються здійснення органами поліції покладених на них повноважень.

З огляду на специфіку діяльності поліції і для спрямування її в потрібному напрямку 17 грудня 1979 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла Кодекс поведінки з підтримання правопорядку, який безпосередньо регламентує поліцейську діяльність у контексті захисту прав людини, недопущення зловживання силою, використання тортур, заборони актів корупції тощо, тобто встановлює основні вимоги до формування поліції в демократичному суспільстві.

Це був один із перших міжнародних актів, у якому знайшли відображення етичні норми. Згідно із ним, посадові особи із підтримання правопорядку зобов'язані захищати всіх осіб від протиправних актів у відповідності до їх професії (ст. 1 Кодексу). Акт був звернутий до представників різних юридичних професій, які виконують правоохоронні функції.

Діяльність адвокатури регулюється Конституцією України, цим Законом, іншими законодавчими актами України і статутами адвокатських об'єднань.

Конституція України (ч. 2 ст. 59) проголошує, що «для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура». Саме це конституційне положення закладає загальні законодавчі засади діяльності адвокатури в Україні, розкриває її роль, завдання та повноваження.

Зазначена норма – це єдина в Конституції норма, в якій зустрічається слово «адвокатура». Втім, ще кілька статей Конституції в тому чи іншому аспекті торкаються діяльності української адвокатури з надання правової допомоги. Так, ч. 4 ст. 29 передбачає право заарештованого чи затриманого користуватися правовою допомогою захисника. Стаття 63 гарантує підозрюваному, обвинуваченому та підсудному право на захист. Слід також зазначити, що права і свободи, передбачені ст. 29, 59, 63, не можуть бути обмежені навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану (ст. 64 Конституції), тобто право на захист, згідно з Конституцією України, є правом абсолютним, і тому будь-яке втручання у здійснення цього права з боку держави має визнаватися неправомірним.

Найважливішим вітчизняним офіційним джерелом юридичної етики є Конституція України, статтею 62 якої закріплена презумпція невинуватості, як найважливішого принципу судочинства, безсумнівно є великим морально-етичним досягненням. У цьому ряду стоїть і положення про звільнення від відповідальності особи за відмову від дачі показань щодо себе, членів своєї родини і близьких родичів, що знайшло своє закріплення в ст. 63.

До офіційних джерел юридичної етики варто віднести деякі Закони України (Закон України «Про адвокатуру», прийнятий 19 грудня 1992 р.), Укази Президента (Указ Президента від 30 вересня 1999 р. «Про деякі міри щодо підвищення рівня роботи адвокатури», що затвердив Положення про кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури), Постанови Кабінету Міністрів (Постанова КМУ від 14 травня 1999 р. № 821 «Про твердження порядку оплати праці адвокатів по наданню громадянам правової допомоги в кримінальних справах за рахунок держави»).

До офіційних джерел юридичної етики варто також віднести рішення Конституційного Суду України. Зокрема, рішення від 16 жовтня 2000 р. за № 13-рп/2000, що розширив коло осіб, які допускаються до виконання функцій із захисту прав громадян у кримінальних справах. Будучи чисто правовим по

своїй суті, рішення торкається маси етичних питань, що потребують регулювання.

Корпоративні деонтологічні документи. Сюди слід віднести рішення Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії з результатів розгляду скарг на місцеві КДК. Нарешті, дисциплінарна практика місцевих кваліфікаційно-дисциплінарних комісій.

2. Регулювання етики юриста нормативними актами професійних організацій та об'єднань.

Правила адвокатської етики, схвалені Вищою кваліфікаційною комісією адвокатури при Кабінеті Міністрів України від 1 жовтня 1999 року, протокол від 1-2 жовтня 1999 року № 6/VI. Роль єдиного незалежного професійного правозахисного інституту, який покликаний захищати права і свободи, представляти законні інтереси особи в державних владних структурах на закріплених Законом України «Про адвокатуру» принципах верховенства закону, незалежності, демократизму, гуманізму і конфіденційності, реалізується адвокатурою у складній системі правовідносин.

3. Міжнародно-правові документи, що регламентують моральні принципи юридичної діяльності. Стандарти незалежності юридичної професії. Деонтологічний кодекс.

Юридична етика як галузь філософського вчення, постійно розвивається і підживлюється з численних міжнародних, офіційних і інших джерел.

На цей час існує більше десятка міжнародних документів, присвячених етичним аспектам правової сфери. Деякі з них визнані ще радянською державою, а до більшості Україна приєдналася після здобуття власної незалежності. Це Загальна декларація прав людини, 50-річчя якої відзначалося в 1999 році, Деонтологічний кодекс, прийнятий на пленарному засіданні дванадцяти делегацій Європейського співтовариства в жовтні 1988 р. у Страсбурзі, та багато інших.

4. Законодавство окремих країн щодо етичних норм юридичної професії. Морально-етичний кодекс поліції США. Положення про етичні принципи поліцейської служби Великобританії.

У сучасних цивілізованих країнах визнано, що життєздатність і легітимність політичної системи держави багато в чому залежать від того, наскільки державні інститути і вищі посадові особи відповідають домінуючим у суспільстві цінностям і ідеалам, а їх поведінка – нормам суспільної моралі.

Особлива увага приділяється деонтології юридичних професій, у тому числі поліції. Наприклад, Декретом № 86592 уведено «Кодекс деонтології національної поліції Франції». В Англії діє «Положення про етичні принципи

поліцейської служби Великої Британії», у ФРН – «Етика поліцейського ФРН», у США – «Морально-етичний кодекс поліцейського США». У Росії також затверджено «Кодекс честі рядового і командного складу органів внутрішніх справ Російської Федерації», в Україні – «Кодекс честі працівника органів внутрішніх справ». Присягаючи на вірність професійному обов'язку, співробітник ОВС має пронести цю вірність протягом усіх етапів його службової діяльності.

Розвинуте почуття обов'язку, внутрішня прихильність йому підвищують рівень професійної відповідальності за доручену справу.

Питання етики правоохоронців, як осіб, які від імені держави здійснюють кримінальне переслідування, було викладено у Керівних принципах ООН стосовно ролі осіб, які здійснюють судове переслідування, від 1990 р. [8], які були розроблені спеціально для обвинувачів, мали бути впроваджені у національні законодавства. У Преамбулі цього документу вказувалося, що особи, які здійснюють судове переслідування (магістрати прокуратури) відіграють провідну роль у відправленні правосуддя, і що норми, які регулюють виконання ними своїх важливих функцій, повинні заохочувати їх до дотримання і застосування принципів, визначених в основних документах з прав людини, гарантуючи, таким чином, неупереджену і рівноправну систему кримінального правосуддя і ефективний захист громадян від злочинності. Відповідно до положень Керівних принципів, держави мали забезпечити, щоб особи, які здійснюють кримінальне переслідування, мали відповідну освіту і підготовку, були обізнані про конституційні і нормативні заходи щодо охорони прав обвинувачених і жертв, а також про права людини і основні свободи, визнані національним і міжнародним правом (ч. «b» п. 2). Від таких осіб вимагається виконувати свої обов'язки відповідно до закону справедливо, послідовно і швидко, поважати і захищати людську гідність і захищати права людини, сприяючи тим самим забезпеченню належного процесу і безперебійного функціонування системи кримінального правосуддя (п. 12 Керівних принципів). Керівні принципи, що стосуються ролі осіб, які здійснюють судове переслідування: Прийняті VIII Конгресом ООН з попередження злочинності та поведження з правопорушниками, Гавана, Куба, 27.08. – 07.09.1990 р.

Діяльність поліції України має спиратися на міжнародно-правові та європейські стандарти поліцейської роботи, здобутки світового поліцейського співтовариства. Радою Європи 19 вересня 2001 року було затверджено «Європейський кодекс поліцейської етики». Цей кодекс застосовується до підрозділів і служб державної поліції чи до інших

дозволених і/або контрольованих публічною владою органів, головною метою яких є забезпечення підтримки закону і порядку в громадянському суспільстві і яким держава дозволяє для досягнення цієї мети використовувати силу і/або спеціальні повноваження. Рада Європи, затверджуючи цей документ, рекомендує урядам держав-членів керуватися у їх внутрішньому законодавстві і практиці, а також в їх кодексах поведінки для поліції принципами, викладеними в Європейському кодексі поліцейської етики, з метою забезпечення поступового введення їх у практику і можливо більш широкого їх поширення

Цей етичний кодекс є одним із засобів регулювання на рівні внутрішньої організації поліції. Визначаючи норми, цінності і мінімальні етичні норми, його положення впливають на регулювання поведінки працівників поліції такими способами: через постійний контроль над якісним рівнем співробітників поліції; через полегшення здійснення управління і нагляду; через підвищення відповідальності керівного складу всієї організації; через встановлення норм для врегулювання внутрішніх конфліктів різного характеру.

У п. 63 Європейського кодексу поліцейської етики передбачено, що в державах-членах ЄС повинні бути вироблені деонтологічні кодекси поліції, а відповідні органи повинні стежити за їх дотриманням. Держави-члени ЄС заохочуються в тому, щоб розробляти деонтологічні кодекси, засновані на цінностях, які складають основу Європейського кодексу поліцейської етики. Хоча буває важко встановлювати відмінність між деонтологічними кодексами і кодексами поведінки, проте їх слід відрізняти від дисциплінарних інструментів, метою яких є визначення того, що складає порушення норм професійної поведінки, і внутрішніх наслідків такого порушення.

У Резолюції Парламентської асамблеї Ради Європи «Декларація про поліцію» звертається увага на те, що для повного забезпечення прав людини та її основних свобод, гарантованих Європейською конвенцією про права людини, основною умовою є наявність мирного суспільства, що користується перевагами порядку та громадської безпеки. У Декларації про поліцію зазначено, що всезагальне прийняття правил професійної етики поліції з урахуванням прав людини і основних свобод сприятиме вдосконаленню європейської системи захисту прав і основних свобод людини. Вкрай важливе значення має положення, зазначене в Європейському кодексі поліцейської етики: «... поліція повинна дотримуватися суб'єктивного права, включаючи права і свободи людини, і не здійснювати довільних чи

протиправних дій. Це є основоположним для правової держави і для предмета діяльності поліції в умовах демократії».

Українське законодавство тією чи іншою мірою відтворює міжнародно-правові стандарти її здійснення. Один із таких стандартів – це застосування сили. Він полягає в реалізації принципу, відповідно до якого застосувати силу можна тільки у випадку крайньої необхідності, причому вона має бути співмірною із законною метою, якої треба досягти. Правовою основою цього стандарту є Кодекс посадових осіб з підтримання правопорядку (ст. 3), Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку. Суть стандарту така: якщо поліція застосувала силу, то це означає, що інші засоби в тій обстановці виявилися неефективними і без застосування сили неможливо було виконати завдання. У всіх випадках, коли законне застосування сили є неминучим, поліцейські повинні застосовувати силу пропорційно серйозності порушення; зводити до мінімуму можливість завдання шкоди, нанесення поранень; поважати й зберігати людське життя; гарантувати невідкладну медичну допомогу; негайно повідомляти родичів потерпілих; у випадку заподіяння смерті людині відразу ж повідомити про інцидент вищестояще керівництво, яке, у свою чергу, повинно провести ретельну службову перевірку дій поліцейських.